

KALKINMA YARIŞI VE TÜRKİYE

YAZAN : MEMDUH AYTÜR

Bilgi Yayınevi, Ankara, 1970, 281 sayfa, önsöz, 51 tablo ve dipnotları.

Geri, yoksul, geri-kalmış, geri-bırakılmış, gelişmemiş, az-gelişmiş ya da gelişmekte olan diye tanımlanan ülkeler üzerine 1950'lerden bugüne yapılan, yayımlanan araştırmaların bu tür ülkelerin ekonomilerini anlamamıza olan katkısını ciddi ciddi düşünmemiz gereken bir dönemde bulunduğumuza hiç şüphe yok. Bu tür araştırma ve yayınların pek çoğu, belli bazı politikaların haklı gösterilmesi amacıyla yazılmış olmasına rağmen, acı olan gerçek şudur ki, bu tür ülkelerde yaygın şekilde kullanılmak, okutulmak olanaklarını bulmuş; oralarda yapılan çalışmalara bir ölçüt olarak ileri sürülebilmektedir. Yapılan çalışmalar salt akademik olmakla da kalmamış, bu tür ülkelerin iktisat politikalarının belirlenmesine ve uygulanmasına yön vermiştir.

İç iktisadî politikaların saptanmasında, dış iktisadî ilişkilerin tayin edici bir rolü olduğu bilinmeyen birşey değildir. Bu ilişkilerde güçlü olan yanın olayları, sorunları açıklama, onlara çözüm göstermede (akademik olsun, olmasın) çeşitli araçlarla etkisini duyuracağı apaçıktır. Şaşırtıcı olan, bu ilişkilerin etkisi altındaki azgelişmiş ülke araştırmalarının bütün bu noktaları gözönüne almayabildiğidir. Ama gözönüne alanlar da yok değildir. Örneğin 1970 sonunda çıkan kitabıyla Memduh Aytür bu yönü seçtiğini göstermektedir. Aytür bu eserinde uluslararası kalkınma yarışında Türkiye'nin görece yerini, büyüme hızı, kişi başına gelir gibi ölçütlerle birlikte, kişi başına enerji, bazı önemli malların üretim ve tüketimi gibi daha maddi ve "manidar" ölçütlerle saptamağa çalışarak kalkınma sorununun ilginç birkaç yönüne değinmektedir. Kitap değişik tarih ve yerlerde yayımlanmış yazı ve notları içerdiği için bu tür derlemelerin taşıdığı kusurlardan uzak kalmamaktadır. Ama çeşitli yerlerde tanımına girilen kalkınma ve sorunları bütün bölümler için ortak bir payda olabilmektedir.

Biz bu yazıda, kitaptaki bazı iktisadî konuları salt bir iktisatçı gözüyle yorumlayıp eleştirmeye çalışacağız. Öte yandan yazarın uzun yıllar kamu yönetimi içinde elde edilen geniş tecrübe ve derin bilgiye

dayanan Türk bürokrasisine ait gözlemleri sonucu önerdiği “kalkınma hukuku” ve “kalkınma demokrasisi” gibi kavramları ve açıklamalarını gözönüne almamız, onları küçümsediğimiz anlamına alınmamalıdır. Bu noktaları daha yetkili kişilerin değerlendirip eleştireceğini düşünüp bekliyoruz.

* * *

Yazar bütün eser boyunca, açıkça belirtmese bile “rasyonel” bir iktisat politikası ve yönetim düzeni önermeğe çalışmaktadır. Ama siyasal iktidarları oluşturan güçlerden, onların çıkar ve amaçlarından soyutlanmış rasyonel bir iktisat politikasının varlığı çok şüphelidir. Kitabın en büyük, ya da daha doğrusu, tek kusuru da bu noktada bulunmaktadır. Eserde, değindiğimiz açıdan iyice belirlenmiş belli bir kuramsal çerçeve olmadığından, önerilen bazı politikaların, örneğin mühendis yetiştirmede izlenmesi önerilen politikanın (s. 200), veri olan ekonomi ve hukuk düzeninde uygulama olanağı bulacağı söylenemez. Bununla birlikte, mühendisliğin kalkınma plancılığı ve teknoloji üretimindeki yerini inceleyen bölüm (ss. 159 - 210), kitabın temel ve en orijinal yerini meydana getirmektedir. Amaçları ve uygulanması çoğu kez bilerek saptırılan mühendislik mesleğinin, özellikle iktisadî kalkınma ve planlama açısından, bu denli derin bir biçimde tartışılması, iktisat kitaplığımıza önemli bir katkıda bulunmaktadır. Yazarın teknoloji, bilgi üretimi üzerindeki tartışma ve sonuçlarının çoğuna katılmamak mümkün değildir. Ama öte yandan da teknoloji, bilgi üretimi aşamasını, toplumların ulaşması gereken en önemli amaç olarak görmenin eksikliğine de dikkat etmek zorundayız. M. Aytür, kitabının çeşitli yerlerinde, her ne kadar “insanlık haysiyetinin ve yaratıcı aklın egemen olacağı bir özgürlük ve güvenlik ortamı”nın sözünü etmekteyse de, yazdıklarının bütününden, bilgi üretimi aşamasını bu ortama ulaşmada bir araç olarak değil de, kendi başına ulaşılması gerekli bir amaç olarak gördüğü hissedilmektedir.

Yazarın açıkça ortaya koyduğu “insanlık haysiyetinin ve yaratıcı aklın egemen olacağı bir özgürlük ve güvenlik ortamı” özlemine aklı başında bir insanın katılmaması imkânsızdır. Ne var ki yazarın “. . . . akılcı, hesapçı, bilimci yöntemlerle toplumu ve bireyi acılara boğmadan ve yüzyıllar bekletmeden olumlu üretken yeteneklerle donatma” yolu olarak “. . . plâncılığın ve mühendisliğin tüm ‘teknolog’larla elele verdiği

kalkınma yolu” nu (s. 207)* önermesine gerçekçi bir tutum demek çok güç olmaktadır. Gerçi yazar “Sanayi Devrimi” nden söz ederken (s. 185), “teknolojinin bir aşamasının başlattığı *üretim ilişkileri** değişikliği” ne değinmekteyse de kalkınma sürecinde bu tür değişikliğe ve ona bağlı değişikliklere pek bir ağırlık tanımamaktadır. Kalkınmanın, bu, ancak rasyonel bir iktisat politikası niteliğindeki plâncılık ve mühendisliğe dayanan “mekaniklik” ötesinde toplum içindeki dengelerin de değişmesini gerektiren bir süreç olduğunu daima gözönünde bulundurmak bizce gerçekçi tutumun ilk koşulunu meydana getirmektedir.

İşlediği konularda sorunların gözlenmesi ve teşhisinde gerçekçi davranan (örneğin yüksek öğrenim hakkında, s. 217 ve devamı; Ortak Pazar hakkında, s. 142 ve devamı) yazar, bunun en güzel örneğini, ilk bölümde kitaba adını veren “Uluslararası Gelişme Yarışında Türkiye” kesiminde (ss. 41-121), uluslararası plândaki kalkınma yarışının hemen hemen Türkiye dışında yer aldığını belgelemekle vermektedir. Bilinmektedir ki, ülkemizde de “plâncılık ve mühendislik” yoluyla kalkınmanın önemli taraftarları vardır; ve bunlar karşılaştırması yapılan dönemde bir hayli etkili olmuşlardır. Türk bürokrasisinin değerli bir üyesi, *Kalkınma Yarışı ve Türkiye*’de kalkınma yarışının bütün plânlı çabalara rağmen neredeyse Türkiye’siz sürüp gittiğini açıkça saptamaktadır.

Yazarın kalkınma tartışmasına eklememiz gereken bir başka nokta daha bulunmaktadır; kalkınmanın bir ekonomideki sosyal sınıflar, çıkar çatışmaları bakımından daima bir “malîyet”i vardır. Bu malîyete böyle bir kalkınma tartışmasında yeterince yer verilmemesi bizce önemli bir eksikliktir.

FİKRET GÖRÜN

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

* İtalik bana aittir.